

Is er nog hoop voor de valkruidmineermot?

De valkruidmineermot *Digitivalva arnicella* is een microvlinder uit de familie van de parelmotten *Glyphipterigidae*. Door zijn levenswijze rekenen we deze soort tot de 'bladmineerders': de rups leeft in het blad en maakt, al etend, een duidelijk zichtbare gangmijn. De valkruidmineermot is een zeer monofage soort. Dat wil zeggen dat hij op slechts één voedselplant leeft, in dit geval valkruid.

Tekst & foto's:
Rik Wever
De Vlinderstichting

Zo ongeveer halverwege de vorige eeuw kwam de valkruidmineermot nog algemeen voor in de provincie Drenthe en Gelderland. Helaas ging het al snel slechter met de soort, een van de oorzaken is waarschijnlijk het maaien van de waardplant in het voorjaar en het najaar. Daarnaast kan hij niet tegen begrazing en de afname van valkruid, waarschijnlijk door verzuring en temperatuurstijging, is ook een probleem. De valkruidmineermot verdween hierdoor al snel in de provincie Gelderland en ook in Drenthe nam hij in rap tempo af. Het ging zo snel, dat de soort op de rand van uitsterven is beland. Op het moment van schrijven zijn er nog twee of drie bekende populaties van de valkruidmineermot in Nederland aanwezig, alle drie in de provincie Drenthe. Hij is echter op een van deze locaties met hoge waarschijnlijkheid inmiddels al verdwenen, en blijven er dus nog twee locaties over.

Levenswijze van de soort

De vlinders vliegen in Nederland in juni en juli. Vrouwtjes zetten eitjes af aan de onderkant van het

blad. De jonge rupsen beginnen nog dezelfde zomer in het blad te 'mineren'. Deze jonge gangmijnen zijn herkenbaar als dunne draadjes die over het blad lopen. Na zijn overwintering in de wortels van de plant, maakt de rups grotere, duidelijk zichtbare blaasmijnen. Voordat hij zich verpopt, maakt hij een nieuw mijn aan de onderkant van een blad dat bij voorkeur nog niet door een ander individu bezet is. Hierin spint de rups zijn cocon.

De aanwezigheid van de soort is vrij makkelijk vast te stellen door in het voorjaar of in de nazomer op zoek te gaan naar de gangmijnen die de rupsen in de bladeren maken, want de rups eet niet van de bloem, stengel of wortels, maar enkel van de bladeren. Door jaarlijks de bladeren van valkruid te controleren op mijnen en deze te tellen, kan worden bekeken of en in welke aantallen de valkruidmineermot nog aanwezig is. Het zoeken van de vlinders is een hele uitdaging, aangezien deze nauwelijks gezien worden.

De huidige situatie in Nederland

Op twee locaties nabij Gasselte in Drenthe komt de valkruidmineermot nog in redelijke aantallen voor. Op de ene locatie is het beheer volledig afgestemd op het behoud van de valkruidmineermot. Hier zijn recent nog meer dan honderd mijnen geteld. Op de andere locatie werden enkele tientallen mijnen geteld. De valkruidmineermot doet het op de locatie waar hij gericht beheerd wordt, duidelijk beter. Maar wat is nu het juiste beheer voor deze soort en wat moet je juist niet doen?

Maatwerk om de soort te behouden

De valkruidmineermot komt voor op locaties waar een gezonde populatie valkruid aanwezig is, maar deze zijn schaars in Nederland. Nabij het Drentse Gasselte bevindt zich echter een stukje particulier

natuurterrein, in eigendom van Willem van Hemmen (vlinderbeheerder van het jaar 2020). Hij beheert het terrein voornamelijk zelfstandig, maar krijgt de laatste jaren hulp van het Drents Landschap met het maaien. Valkruid kwam oorspronkelijk voor in zijn terrein, maar ook hier is het aantal planten afgenomen. Van Hemmen helpt de plant tegenwoordig een handje: wanneer de planten zijn uitgebloeid verzamelt hij het zaad en zaait het vervolgens op de meest geschikte plaatsen weer in.

Jaren geleden groef Van Hemmen een poel aan de noordkant van zijn terrein. Daar is een hele berg leem uit gekomen, die hij over een lange strook op een andere plek in het terrein weer heeft uitgespreid. Juist op deze plek doet het valkruid het erg goed. In eerste instantie werd deze plek ook gewoon gemaaid. Toen bekend werd dat de valkruidmineermot in zijn terrein voorkwam, heeft hij zijn beheer op de locatie van zijn valkruid compleet veranderd: het is maatwerk geworden. Met de hand plukt hij grassen en andere kruiden tussen de valkruidrozetten weg. De plant heeft openheid nodig, anders wordt hij compleet overwoekerd. Soms haalt hij met een zeis wat grotere stukken gras tussen de rozetjes valkruid vandaan, maar grootschalig maaien is verleden tijd.

Met een schep steekt hij soms een strookje van de vegetatie weg en in deze kale strook plant hij jonge rozetjes van het valkruid; hier slaat het meteen goed aan. De planten zien er goed uit en de mijnen van de valkruidmineermot zijn duidelijk in veel bladrozetten aanwezig. Tuinieren? Misschien wel. Maar op deze manier hoopt Van Hemmen wel dat de populatie langer levensvatbaar kan blijven.

Adviezen

Het is voor deze soort nadelig om in de verkeerde tijd te gaan maaien. De meeste rupsen zijn zeker nog tot begin oktober in de bladeren aanwezig. Maaien in augustus heeft dus een sterk negatief effect op

De vegetatie rondom de valkruidrozetten wordt met de hand opengehouden.

De rozetten van valkruid komen goed op in de strook waar de vegetatie met een schep verwijderd is.

deze soort. Hij wordt alleen op lange termijn behouden als de maaidatum wordt uitgesteld naar op zijn vroegst half oktober, maar liever nog later. De ervaringen bij Van Hemmen laten zien dat valkruid ook openheid nodig heeft om goed te kunnen groeien, het mag dus niet overwoekerd raken.

De toekomst

Het speciaal op deze soort afgestemde beheer bij Willem van Hemmen laat zien dat met wat inspanning deze soort vooralsnog behouden kan blijven. Vooral door de planten niet af te maaien, zorgt hij ervoor dat veel rupsen de kans krijgen om te overleven. Wanneer er wel in de nazomer gemaaid zou worden, zal de soort sneller afnemen. Laat in het jaar maaien of 'tuinieren', het lijkt er sterk op dat dit de maatregelen zijn die wij mensen nog kunnen uitvoeren om de valkruidmineermot in Nederland nog een toekomst te kunnen bieden. Het is lastig om nieuwe levensvatbare populaties valkruid te realiseren en het is maar de vraag of de valkruidmineermot deze locaties uiteindelijk op eigen kracht kan bereiken. We moeten dus heel zuinig zijn op de plekken waar deze bijzondere soort nog voorkomt. ●

Jonge gangmijnen van de valkruidmineermot in het blad van valkruid.